

DE ARTILLERIE VAN DE GARDE TIJDENS HET KONINKRIJK HOLLAND

door dr. F. G. de Wilde

Als vierde in de reeks artikelen, gewijd aan de Garde van Koning Lodewijk Napoleon (zie Armamentaria 5, 6 en 7), zal deze studie handelen over de Artillerie van deze Garde. In de geschiedenis van de samenstelling van dit korps zijn twee fasen duidelijk van elkaar te onderscheiden.

Evenals dit bij de andere onderdelen van de Garde het geval was, werd de kern gevormd door de op 11 juni 1805 opgerichte Artillerie van de Garde van de Raadpensionaris.

Deze bestond uit een compagnie artillerie te voet ter sterkte van 1 kapitein, 1 tweede kapitein, 2 eerste en 2 tweede luitenanten; 1 eerste en 8 gewone bombardiers, 1 fourier, 8 korporaals, 2 tamboers, 82 kanonnières en 4 werklieden.

Al spoedig na zijn troonsbestijging begon Koning Lodewijk plannen te maken voor een uitbreiding van het korps. De eerste compagnie zou artillerie te voet blijven, terwijl er een tweede compagnie rijdende artillerie en 2 treincompagnieën aan toegevoegd zouden worden.

In de praktijk kwam er van deze organisatie weinig terecht. Uit de stortvloed van decreten, die in het najaar van 1806 en tijdens de wintermaanden die er op volgden, werden uitgevaardigd, kwam op 1 maart 1807 een definitieve organisatie tot stand. Hierbij werd de compagnie artillerie te voet tot een compagnie Rijdende Artillerie omgevormd. De moeilijkheid bestond nu hierin, dat de onbereden artilleristen bereden gemaakt moesten worden. Hiermee werd in de wintermaanden reeds een aanvang gemaakt en met redelijk succes. De toenmalige luitenant F.C. List, die met de lessen in de rijkunst belast was, schrijft in zijn gedenkschriften dat de manschappen in het voorjaar 1807 reeds vrij goed te paard zaten. Voor de aanvullingen zou gezocht worden onder het personeel van de 3 compagnieën Rijdende Artillerie van Linie. De stukrijders zouden ondergebracht worden in een compagnie Trein van de Garde. In oorlogstijd zou daar nog een tweede treincompagnie aan toegevoegd worden.

De treincompagnie moest de nodige stukrijders, voerlieden en paarden leveren voor het vervoer van 2 korte metalen kanonnen van 12 pond, 2 idem van 6 pond en 2 houwitser van 24 pond ijzer. Hierbij kwamen dan nog per vuurmond 2 caissons, die evenals de vuurmonden ieder met 6 paarden bespannen waren. Ten slotte kwamen op de organisatie voor: 1 divisiewagen, 1 bagagewagen en een smidskar, ieder met 4 paarden. De totale sterkte van de compagnie bestond daardoor uit 2 officieren, 4 onderofficieren, 59 korporaals en manschappen met 102 paarden.

De Compagnie Garde Rijdende Artillerie vormde de 1e compagnie van het Korps Rijdende Artillerie, doch op 7 september 1809 bepaalde de Koning opeens, dat er geen afzonderlijke Rijdende Artillerie bij de Garde zou behoren en dat één van de 4 compagnieën Rijdende Artillerie om beurten dienst zou doen bij de Garde. In werkelijkheid kwam van de uitvoering van dit decreet ook niets terecht; de omwisseling van compagnieën heeft feitelijk niet plaats gehad.

Veel krijgsverrichtingen heeft de Garde Artillerie niet meegemaakt. Wel werd de compagnie Artillerie te Voet van de Garde in het najaar van 1806 in het Kamp van Zeist mobiel gemaakt

voor de campagne tegen Pruisen. Hiervoor moest men werken met niet-afgerichte paarden en met stukrijders, die nog nimmer met paarden hadden omgegaan. List schrijft dan ook in zijn gedenkschriften dat dit ontzettend veel moeilijkheden gaf tijdens het transport van de 6 stukken geschut, die bij de compagnie ingedeeld waren.

De tocht ging van Zeist eerst naar Wesel, waar de Garde werd samengetrokken. Op 25 oktober 1806 trok het Garde-korps van daar over Dorsten. Münster, Hamm, Lippstadt en Paderborn naar Kassel. Na één dag in die stad vertoefd te hebben, trok de compagnie verder op naar de vesting Hameln, waar alleen de cavalerie van de Garde even in gevecht gewikkeld raakte. Toen de koning op 13 november het leger verliet om naar Den Haag terug te keren, volgde de Garde hem naar de residentie.

Na een paar jaar garnizoensdienst gedaan te hebben in Den Haag, Utrecht en Amsterdam, moest de compagnie - toen Rijdende Artillerie - in actie komen tijdens de Engelse inval op Walcheren. De compagnie kwam in bivak te liggen te Ossendrecht en moest enkele malen in stelling komen, wanneer Engelse oorlogsschepen te dicht onder de Brabantse Scheldeoever kwamen. Van veelbelang was dit optreden echter niet. Toen het gevaar voor een uitbreiding van de Engelse invasie geweken was, keerde de compagnie in oktober naar Amsterdam terug. Daar bleef zij in garnizoen tot na de troonsafstand van de koning op 1 juli 1810. In augustus daaraanvolgende vertrok de compagnie, nu ingelijfd bij de Keizerlijke Garde, naar Parijs.

Uniformen

De besluiten van 31 juli en 3 augustus 1805 gaven aan de compagnie Artillerie te voet van de Lijfwacht van de Raadpensionaris een blauwe uniform met rode uitmonstering, zoals dat van oudsher bij de artillerie gebruikelijk was.

De snit was als die van de Grenadiers van de Garde, de kraag, opslagen en borstkleppen waren even als bij de Grenadiers versierd met 32 gele lissen en kwastjes. Hierbij werd een vest en broek van wit laken gedragen.

Voorts hoge zwarte - in de zomer witte - slobkousen en een tweepuntige steek met zwarte panache met rode top.

De hoed was verder voorzien van een geel galon, zwarte cocarde met gele lis en knoop.

Een tweetal aquarellen van J.A. Langendijk geven nog de volgende details, die in het reglement niet genoemd worden. Aan weerszijden van de rok zien wij onder de borstkleppen nog 2 lissen, hetgeen het aantal lissen met de 4 op de kraag, 14 op de borstkleppen, 6 op de opslagen, 6 op de zakkleppen en de 2 dubbele lissen op de taille op 36 brengt.

Het leerwerk werd gekruist gedragen, zwarte patroontas met op de klep de letters B.A. (Bataafse Artillerie) in koper.

De officieren droegen een uniform van dezelfde snit en kleur doch met de lissen en kwastjes van goud, gouden epauletten. De hoed was geboord met goudgalon, de cocarde was bevestigd met behulp van een gouden kettinglis met vergulde knoop. Als dienstteken een zilveren ringkraag met het wapen van de Staat in verguld metaal. Verder een driekleurige sjerp om het middel. Degen met verguld gevest, gouden dragon aan een band van goudgalon.

In plaats van slobkousen dragen de officieren laarzen tot even onder de knie.

Een variatie op deze aquarellen was destijds in het Krijgsgeschiedkundig Archief te 's-Gravenhage. Hierop droegen zowel de officier als de kanonnier een donkerblauwe pantalon en dito vest met rode biezen.

Het eerste regeringsjaar van Koning Lodewijk bracht weinig verandering in deze uniform.

Een gouache van Geenaert, daterend uit 1807, evenals een gekleurde gravure uitgegeven door

Herzberg te Augsburg, vertonen de hierboven beschreven uniform. Het enige verschil is dat Langendijk de mouwopslagen tekent met gulpen, waarop de 3 lissen zijn aangebracht, en dat de tekeningen uit 1807 de opslagen rond en met de 3 lissen vertikaal staand tonen. Een dergelijke kleine verandering hebben wij eveneens in de opslagen van de grenadiersuniform kunnen waarnemen.

De eerste bepalingen betreffende de uniformen van de Rijdende Artillerie van de Garde dateren van 22 november en 1 december 1806.

Op de eerstgenoemde datum werd bepaald dat bij de Garde, o.a. bij de Rijdende Artillerie, nestels gedragen zouden worden wanneer de man in surtout gekleed was.

Het decreet van 1 december daaraanvolgende bepaalde, dat bij de Garde-Artillerie (te paard en te voet) de uniformen zouden blijven zoals die waren, doch dat die te paard brandenbourgs en nestels zouden hebben.

Dit doet enigszins raadselachtig aan, maar men zou het aldus kunnen verklaren, dat men op dat tijdstip het plan had om de artillerie te voet in rijdende artillerie te veranderen. Aangezien dit plan niet zo snel te verwezenlijken was, werd de nieuw op te richten 3e compagnie van het Korps Rijdende Artillerie voorlopig voor de dienst bij de Garde aangewezen.

Nu bestond de dagelijkse tenue van de Rijdende Artillerie uit een blauwe surtout met rode uitmonstering, rood vest en blauwe pantalon. Hierbij zouden dus gele - voor officieren gouden - nestels gedragen moeten worden.

Wat de brandenbourgs moeten betekenen is echter vrij duister. Bedoelt men hiermede de gele of gouden tressen, die later in kleine tenue op het vest gedragen zijn? Of zou men hier de tressen van een dolman op het oog hebben? Dit zou mogelijk zijn want op 1 maart 1807 wordt bepaald, dat de bestaande uniform van de Garde-Artillerie, donkerblauwe dolman en pantalon, rood vest, behouden zou blijven maar met toevoeging van gele bezetsels (tressen?) en van berenhuiden mutsen, gelijk aan die van de Jagers van de Garde.

Deze laatste schijnen wel bij wijze van proef door enkele officieren en manschappen gedragen te zijn, maar tot invoering van dit hoofddeksel - dat overigens geheel niet bij de dolman paste - is het niet gekomen. In het bekende werk "*Het Historisch Museum van het Korps Rijdende Artillerie*" door N.J.A.P.H. van Es vinden wij een tekening van een officier in deze uniform, echter zonder bronvermelding. De officier draagt de hierboven beschreven berenmuts met rode pluim en gouden cordons, de donkerblauwe dolman met rode kraag (en opslagen, hoewel die hier niet zichtbaar zijn), gouden tressen, galons en nestels, huzarensjerp van karmozijnrode strengen met gouden knopen. De patroentasbandelier is van rood leder met gouden galons afgezet en bezet met gouden knoppen.

Of deze afbeelding nu berust op een document uit die tijd of dat het een reconstructie is naar het Besluit van 1 maart 1807 is niet te zeggen. De enige aanduiding bij deze illustratie is: "*Naar eene schets*".

De dolman met de gele, respectievelijk gouden tressen is echter wel degelijk ingevoerd. Wij lezen in het hierboven geciteerde werk van Van Es het volgende:

"Bij ZIJNE MAJESTEIT mij met de nieuwe uniform moetende vertoonen, die na die der husaren geleek, omdat de rijdende artillerie van linie ook zoodanig gekleed was, zoo werd ik dien dag ter tafel genoodigd om mij aan eenige Officieren van Rang te laten zien; aan tafel gezeten vroeg Z. M. mij, wanneer de officieren deze hunne kleeding en equipment zouden betaald hebben, waarop ik antwoordde, dat daarmede wel jaren zoude kunnen verloopenen, vooral daar geene van deselve bijzonder fortuinen bezaten. Verder vroeg Z. M. mij of zij goed gemonteerd waren, waarop ik aanmerkte, dat zulks over het geheel genoemd wel beter mogt zijn, waarop de Kolonel-Generaal der

Garde TARAYRE mij zeide, dat hij in den veldtocht van Hanover gezien had, dat de Officieren goede paarden bereden, en ik daarop antwoordde, dat destijds de artilleristen te voet waren, de paarden die snelheid niet behoefden te bezitten, welke voor de Rijdende Artillerist een hoofdvereischte is. Z. M. gelastte mij nu, om des anderen daags eenen staat aan haar ter hand te stellen met het bedrag der uitgaven voor ieder Officier, en hetwelk dan ook ten gevolge had, dat door een zeer ruime gratificatie de Officieren hunne schuld genoegzaam konden dekken.

Na de tafel nam de Kolonel-Generaal TARAYRE mij in den arm en zeide, dat ik van de goedheden van Z. M. geen misbruik mogt maken, waarop ik antwoordde: niet in staat te zijn om aan Z. M. onwaarheden aan te geven."

Aldus citeerde Van Es uit de Mémoires van de Commandant der Garde-Artillerie.

Naast deze geschreven documentatie getuigen een tweetal aquarellen uit de voor deze serie uniformkundige artikelen reeds meermalen gebruikte serie uniformtekeningen, waarschijnlijk van de hand van Marinus Piepers, van de invoering van de hierboven beschreven uniform. Een van deze, uit de verzameling van het Koninklijk Huisarchief, geven wij hier als illustratie. Als hoofddeksel zien wij hier de schako van hetzelfde model als voor de huzaren met rode pluim, zwarte cocarde met gele lis en koperen knoop, een geel galon om de bovenrand en gele cordons. Op deze illustratie zien wij geen stormbanden, doch deze zijn wel zichtbaar op een tweede aquarel.

Zoals wel te verwachten was, zijn deze van zwart leer, bezet met koperen schubben. Op dezelfde aquarel, die een Rijdende Artillerist van terzijde toont, zien wij duidelijk de tekening van het treswerk op de zijkant en de rug van de dolman en wat zeer belangrijk is de versiering van de sabeltas.

Deze is met donkerblauw laken overtrokken waarop een gekroonde L is aangebracht. Hierom een dubbele rand van smal en breed geel galon, het laatste met een smalle rode bies aan de buitenrand van de tas.

Jammer genoeg zien wij op geen van beide tekeningen de versiering van de zwartlederen patroontas, die hoogstwaarschijnlijk uit een gekroonde L in geel koper bestond.

In dagelijkse tenue bleef men de donkerblauwe frac à la hussarde, d.w.z. met puntig gesneden borstkleppen en opslagen, van dezelfde kleur dragen. De kraag, borstkleppen en opslagen waren rood gebiesd. De officieren droegen hierbij de gouden epauletten en nestels op de rechterschouder.

Het rode vest was, voor de officieren althans, bezet met gouden tressen en galons. De uniform werd gecompleteerd door een donkerblauwe pantalon met rode biezen en huzarenlaarzen. Als hoofddeksel werd een tweepuntige steekhoed gedragen.

De reglementen vermelden nergens, dat de manschappen ook een dergelijke frac droegen in dagelijkse tenue, maar naar analogie met hetgeen bij de Franse rijdende artillerie gebruikelijk was, moeten wij zulks wel aannemen.

De bewapening bestond uit de Lichte Cavalerie-sabel M 1807 No. 3 met geelkoperen gevest zonder zijbeugels, de greep met draad omwonden, kromme kling. De schede was van hout, met zwart leer overtrokken en voorzien van zeer brede koperen banden met dito knoppen tot doorlating van de ijzeren ophangringen. Voor zover het leder zich uitstreckte, had de schede geelkoperen schenen; van onderen een grote ronde sleepplaat. Het was ten strengste verboden

de sabels te laten slepen. Verder bestond de bewapening uit het Cavaleriepistool M 1807 met korte loop en koperen garnituur, koperen pan en stalen laadstok met spijkervormige knop.

Ten slotte nog iets over de uniformering van de stukrijders: Deze werden, zoals bij de organisatie al vermeld is, geleverd door een compagnie van de Artillerie-Trein. Tot ongeveer 1800 was het transport van het geschut meestal in handen geweest van gehuurde krachten, maar vanaf dat tijdstip waren het militairen, ondergebracht in afzonderlijke treincompagnieën. Toch werden deze lieden nog als een minder soort soldaten aangekeken. Dat komt duidelijk tot uiting in de kleding, die veel eenvoudiger was dan die van de kanonnières. Zo kregen de kanonrijders aanvankelijk slechts een buis en rijbroek en vest van ordinair blauw laken. De enige versiering van het buis was een rode kraag en een dito gulpje op de mouwen. De trein-officieren kregen de uniform en distinctieven van de jongste luitenant van de rijdende artillerie.

Onder het bewind van Koning Lodewijk Napoleon kregen de stukrijders van de Garde Artillerie een iets waardiger uniform. Bij het decreet van 10 februari 1807 kregen zij kleding van behoorlijk laken net als de kanonnières, terwijl de rok voorzien werd van brandenbourgs (lissen) als bij de andere korpsen van de Garde. Aanvankelijk bleven zij nog de ouderwetse steekhoeden dragen, maar bij decreet van 12 april 1809 werden deze vervangen door schako's. De bewapening bestond uit een geweer en een sabel. Het geweer werd alleen op wacht gebruikt.

Deze beschrijving is weinig gedetailleerd, zodat wij hieruit ons nauwelijks een beeld kunnen vormen hoe de treinsoldaten van de Garde er uitgezien hebben. Gelukkig heeft de toenmalige gepensioneerde Generaal-Majoor der Artillerie, Jhr. J.W. van Imbyze van Batenburg een serie tekeningen gemaakt, getiteld: *"Verzameling van Onderschiedene Afbeeldingen van Artilleristen, voor en sedert de Uniformkleeding bij de Nederlandsche Armee ingevoerd was tot op den tegenwoordigen tijd 1821"*.

De tekenaar licht o.a. de serie toe met de woorden *"zoals de Verzamelaar zulker door de overlevering zijner vaderen bekend geworden of sedert 1769 zelfs gekleed is geweest"*. In de verzameling komt o.a. voor een *"Hollandsch Artillerie Treinsoldaat van de Compagnie Gardes 1808"*, die dus een document van het grootste belang vormt. Helaas is de originele verzameling bij de brand van het v.m. Krijgsgeschiedkundig Archief verloren gegaan, maar het museum bezit een vrij goede copie, waarnaar bijgaande illustratie gemaakt is.

De tekening komt vrijwel geheel overeen met de beschrijving van het decreet van april 1809. Men ziet eruit, dat de schako dus reeds een jaar eerder gedragen werd en dat deze merkwaardigerwijze geen metalen versiering aan de voorzijde heeft. Dit is echter in overeenstemming met de afwezigheid van een versiering op de voorzijde van de kanonnières-schako, waar men eveneens het gewone embleem van de artillerie of een gekroonde L zou kunnen verwachten.

Overigens is de uniform zeer eenvoudig: geen gekleurde kraag en opslagen, alleen de borstkleppen hebben rode biezen en de in het decreet van 1809 vermelde lissen met kwastjes. De meest kleurrijke noot wordt gegeven door het rode vest en rode pandopslagen. De donkerblauwe pantalon is zonder biezen, maar met eenvoudige Hongaarse knopen van geel galon op de dijen. Het leerwerk en de handschoenen zijn evenals bij de kanonnières lichtgeel van kleur.

ICONOGRAFIE

GARDE - ARTILLERIE TE VOET 1805 - 1806

- J.A. Langendijk* : *Artillerie Officier en Gemeene van de Lijfwagt van den Raadpensionaris der Bataafsche Republiek 1806.*
Aquarel. Collectie Dr. J. van der Hoeven.
- J.A. Langendijk* : *Canonnieer en Officier van de Lijfwagt van den Raadpensionaris R. J. Schimmelpenninck 1806.*
Aquarel. Atlas van Stolk.
- J. J. Genaert* : *Corps Koninklijke Guardes Artillerie 1807.*
Gouache. Koninklijke Bibliotheek Brussel.
- J. Voltz*: *Königliche Hollandische Artillerie.*
Gekleurde gravure. Nederlands Legermuseum Leiden.

RIJDENDE ARTILLERIE NA 1807

Anoniem en ongedateerd, waarschijnlijk van de hand van Marinus Piepers (1771 - 1861) en gemaakt in de eerste helft van 1808.

Kanonnieer van de Rijdende Artillerie van de Garde.
Koninklijk Huisarchief.

Idem, doch van terzijde gezien.

Waarschijnlijk verloren gegaan bij de brand van het Krijgsgeschiedkundig Archief.

TREINCOMPAGNIE VAN DE ARTILLERIE VAN DE GARDE

Imbyze van Batenburg: *Treinsoldaat van de Kompagnie Garde 1808.*
Verloren gegaan bij de brand van het Krijgsgeschiedkundig Archief.